

3. Стан водних ресурсів: ситуація в світі та в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mama-86.org.ua/archive/waterday2005/resources.htm>

4. Гудзь П.В. Методологічні основи дослідження розвитку курортно-рекреаційної економіки / П.В. Гудзь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ariu.berdyansk.net/departments/conferences/2005/025.pdf>

5. Питна вода // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ukrcsm.kiev.ua/media/umtst\\_doc/pres\\_conf/Reliz\\_woter16122010..pdf](http://www.ukrcsm.kiev.ua/media/umtst_doc/pres_conf/Reliz_woter16122010..pdf).

6. Значення води // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sites.google.com/site/domivkaukrmovi/cikave/znacenna-vodi>

7. PRAMER В. Про якість води, призначеної для споживання людиною / Директива Ради ЄС №98/83/ЄС. – Брюсель, 1998. – С. 1–29.

8. Профілактика хвороб за допомогою навколишнього середовища – оцінка тяжкості хвороб, викликаних навколишнім середовищем // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecolabel.org.ua>.

9. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посібник / В.С. Джигирей. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2002. – 203 с.

10. Нові гігієнічні та екологічні вимоги до питної води / [А.М. Котляр, В.А. Шур, І.М. Кузьмін, А.Ю. Гаєвська] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eprints.kname.edu.ua/5625/>.

УДК 336.71:330.131.7

О.В. Горалько

## ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У ЗМЕНШЕННІ РИЗИКОВАНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

*Визначено найризикованіші напрями роботи банку та відповідних ризиків, запропоновано шляхи зменшення ризикованості банківської діяльності в умовах сучасної економічної ситуації, які базуються на міжнародному досвіді та основних інноваціях у забезпеченні фінансової безпеки банку.*

**Ключові слова:** міжнародний досвід, зменшення ризикованості, банківська діяльність, фінансова безпека.

*Определены наиболее рискованные направления работы банка и соответствующих рисков, предложены пути уменьшения рисков банковской деятельности в условиях современной экономической ситуа-*

ции, базирующихся на международном опыте и основных инновациях в обеспечении финансовой безопасности банка.

**Ключевые слова:** международный опыт, уменьшение риска, банковская деятельность, финансовая безопасность.

*The most hazardous trends of bank activity and appropriate risks are determined, the ways of risk control of bank activity in the modern economic situation based on the experience and essential innovations to ensure bank financial safety are given.*

**Key words:** international experience, risk control, bank activity, financial safety.

**Постановка проблеми.** Сучасна економічна ситуація в Україні викликала потребу в переоцінці деяких пріоритетів і зміні поглядів на значимість певних видів банківських ризиків. На даний момент не існує єдиної моделі управління ризиками для банків. Це обумовлено унікальністю кожної банківської установи: переліком послуг, що надаються, особливостями оточення, складом ресурсів тощо. Оскільки повністю позбутися ризиків неможливо, перед банківською установою постає завдання управління ними. Балансування між прибутком та ризиком, пошук їх оптимального співвідношення розглядається як одне з найважливіших і найскладніших завдань, які стоять перед керівництвом банку для забезпечення його фінансової безпеки.

**Стан дослідження.** Дослідження проблеми ризикованості банківської діяльності ведуться багатьма українськими (С.О. Дмитров, М.І. Зубок, О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков, Л.М. Стрельбицька, В.К. Гіжевський, Р.А. Павлов та ін.) та російськими (Л.Т. Гіляровська, С.Н. Паневина, В.В. Іванов, П.С. Гончаров, В.М. Яковлев, А.А. Одінцов та ін.) вченими. Широко відомі роботи У. Альбрехта, Дж. Венца, А. Паттокса, Т. Вільямса, Л.Р. Кнудсена, Т.А. Берсона, Т. Токіти, М. Мацуї та ін.

Однак, на нашу думку, існуючі методи прогнозування і управління ризиками в банківській діяльності у сучасних умовах світової економічної кризи не достатні для забезпечення фінансової безпеки банку. Тому необхідний пошук нових інструментів зменшення ризикованості банківської діяльності.

**Метою роботи** є визначення найбільш ризикованих напрямів роботи банку та відповідних ризиків, запропонування шляхів зменшення ризикованості банківської діяльності.

**Виклад основних положень.** Сучасна економічна ситуація в Україні та й у цілому світі потребує нових критеріїв оцінки ризиків банками. Вона полягає у новому розумінні структури і складових ри-

зиків. Під час розробки власної системи управління ризиками банк повинен спиратися на міжнародний досвід та основні інновації у забезпеченні фінансової безпеки. З огляду на це для оцінки ризикованості банківської діяльності пропонується використовувати рекомендації МВФ, ФАТФ та новий варіант Базельської угоди (БазельІІ). Згідно з новою Базельською угодою за основні види прийняті ринковий, кредитний та операційний ризики; інші види ризиків вважаються такими, що входять до складу цих трьох основних. Однак банківська діяльність на Україні, як і в будь-якій іншій державі, має свою специфіку.

Порівняно з іншими європейськими державами наша країна має менш розвинену законодавчу базу, більший рівень корупції і організованої злочинності. З іншого боку, масове використання новітніх технологій у всіх сферах діяльності і доволі високий рівень освіченості суспільства робить вплив ризику управління досить вагомим.

Як відомо, саме виконання кредитних операцій надає банкам змогу виконувати свої зобов'язання за депозитами, і ризик ліквідності дотепер вважався складовою кредитного ризику внаслідок прямого зв'язку зобов'язань «кредит-депозит». Інші чинники, що впливали на виконання зобов'язань банку вважалися несуттєвими [1–6]. Сучасна ситуація у банківській сфері вказує на необхідність перегляду складових кредитного ризику і розгляд ризику ліквідності як окремого виду.

Тому, на нашу думку, ризик управління та ризик ліквідності потрібно розглядати як основні разом з кредитним, ринковим та операційним ризиками. Визначення цих ризиків найбільш вдало надано у [7]:

1) кредитний ризик – ризик того, що контрагент банку не зможе погасити зобов'язання перед банком у встановлений термін;

2) ризик ліквідності – пов'язаний з тим, що банк сам може виявитися неспроможним виконати взяті на себе зобов'язання з настанням терміну їх погашення;

3) ринковий ризик – ризик втрат, зумовлений змінами ціни фінансових інструментів, що належать банку;

4) операційний ризик – ризик, пов'язаний з перебоями в банківських процедурах або системах контролю, спричинений як зовнішніми чинниками, так і помилками або шахрайством у середині банку;

5) ризик управління – ризик, зумовлений тим, що особи, уповноважені здійснювати управління банком, можуть не відповідати посаді, що посідають, або бути нечесними.

Для визначення шляхів зменшення ризикованості банківської діяльності розглянемо банківські ризики у відповідності до напрямків роботи банку і загроз його фінансовій безпеці (див. табл.):

**Банківські ризики у відповідності до напрямів роботи банку  
і загроз його фінансовій безпеці**

<b>Найменування загрози</b>	<b>Вид ризику</b>	<b>Напрямок роботи (ресурс) банку</b>
Вилучення вкладів або закриття рахунків вкладниками	Ризик ліквідності, ризик репутації	Залучення і розміщення грошових вкладів Рекламна (PR) діяльність банку
Витрати через недобросовісну рекламу		
Наявність пакетів ЦП підвищеного ризику	Ризик ліквідності	Виконання операцій з цінними паперами Операції з нерухомістю, дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням (фондовий центр)
Знецінення (зниження ліквідності, пошкодження) майна		
Проблемні кредити (відмова у видачі кредитів, видача кредитів без перевірки службою банківської безпеки, недовіреність або затримка кредитів)	Кредитний ризик	Кредитування позичальників, контроль за виконанням кредитних угод
Наявність фальшивих банкнот	Операційний ризик, ризик управління	Операційне обслуговування клієнтів і населення, операційне і касове обслуговування банківських рахунків клієнтів, виконання валютних операцій і контроль за роботою обмінних пунктів
Наявність платіжних доручень з порушеннями у використанні печатки і підпису керівника підприємства		Виконання операцій з платіжними картками, операції через автоматизовану банківську систему
Неправомірні операції з БПК, порушення захисту електронних платіжних документів		Організація і контроль роботи філій та територіально віддалених безбалансових відділень банку
Збиткова діяльність філій, збитки від роботи відділень		Бухгалтерська звітність банку за всіма напрямками діяльності, координація відносин банку з зовнішніми ревізорами, аудиторами, податковими органами та ін.
Штрафні санкції за порушення у бухгалтерській звітності банку, невірогідна інформація для прийняття управлінських рішень		Юридичне забезпечення роботи банку
Виявлення невідповідностей в домовленостях, необхідність розгляду і задоволення рекламаций		Функції господарського забезпечення роботи банку
Збитки в результаті несвоєчасних господарських дій		Забезпечення безпеки всіх видів діяльності банку
Порушення пропускового режиму, порушення режиму безпеки		Підбір та навчання персоналу (професійна підготовка)
Збитки від непрофесійних дій та зловживання		
Витрати коштів на підбір та навчання персоналу		
Втрати від неврахованих ризиків	Всі види ризику	Своєчасна ідентифікація, оцінка і мінімізація всіх ризиків банківської діяльності

Всі вищезазначені ризики пов'язані з персоналом, клієнтами та зовнішнім конкурентним середовищем. Вплив зовнішніх ризиків на результативність роботи банку надзвичайно високий. Управління ними на цьому рівні надзвичайно складне, іноді практично неможливе і тільки починається досліджуватись в Україні. Серед праць цієї тематики слід відзначити [4–6].

Внутрішні ризики легше ідентифікувати та квантифікувати, і тому при розгляді окремої банківської установи завдання системи фінансової безпеки полягає у виявленні, оцінюванні та виборі ефективних прийомів моніторингу та мінімізації цієї групи ризиків.

Характер банківського бізнесу вимагає підтримки довіри вкладників, яка останнім часом похитнулася до більшості українських банків. Банки особливо вразливі до ризику репутації, оскільки вони можуть дуже легко стати знаряддям чи жертвою незаконної діяльності з боку їх клієнтів або персоналу банку. Ризик репутації є складовою ринкового ризику.

З метою розширення банківських послуг і збільшення прибутків останнім часом стала поширеною практика надання експрес-кредитів, коли безпосередньо в торгівельній точці позичальник за кілька хвилин одержує гроші на товар або отримує кредитну картку. У цьому випадку банк не має можливості проведення якісної перевірки. Рішення приймає електронна скорингова система на базі анкетних даних, а це суттєво збільшує кредитний і операційний ризики.

З огляду на вищезазначене, для мінімізації ризиків одним з основних завдань фінансової безпеки банку є накопичення і ретельний аналіз даних про клієнта. Мінімізація ризиків, що викликані відносинами з клієнтами, на наш погляд, може бути досягнута за рахунок розвитку та вдосконалення програми «Знай свого клієнта», головним призначенням якої досі була протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Дані про клієнтів, отримані в рамках виконання цієї програми, можуть використовуватись системою фінансової безпеки для мінімізації кредитного, юридичного ризику і ризику репутації.

Практично всі види ризиків певною мірою пов'язані з діяльністю персоналу банку. За даними експертів з безпеки Computer Crime and Security Survey [3] виявлено, що більшість злочинів у банківських установах здійснюється за участю банківського персоналу. Втрати банків від реалізації таких загроз за деякими підрахунками [1–3] становлять понад 15% від загальних втрат. Тому крім розвитку і реалізації програми «Знай свого клієнта» пропонується впровадження системою фінансової безпеки банку програми «Знай і вчи персонал». Нижче перераховані основні напрями роботи системи безпеки банку щодо зменшення ризикованості банківської діяльності за рахунок підбору банківського персоналу.

1. Комплектування банківського персоналу. При комплектуванні необхідно стежити за тим, щоб на роботу до банківської установи залучалися порядні люди; особи, які в минулому скоїли кримінальні злочини, або звільнені з інших банків за адміністративні порушення не повинні прийматися на роботу. З прийнятими на роботу має проводитися інструктаж і виховна робота. Банківські службовці повинні знати про обмеження, пов'язані зі специфікою банківської діяльності, при виконанні своїх обов'язків додержуватись своєрідного «кодексу честі». Персонал повинен знати про існування підрозділу служби безпеки, що значною мірою стримує його від протиправних дій. Необхідно заохочувати працівників до сприяння в попередженні і розкритті злочинів. Основні методи забезпечення надійності персоналу: перевірка чесності і принципів банківських службовців до прийняття їх на роботу; невідворотність покарання для робітників, які порушують банківський кодекс, інструкції і правила поведінки, які діють стосовно надійності персоналу і таємності інформації; відповідність процедури оформлення допуску службовців до банківських таємниць з ступенем конфіденційності, необхідним для виконання ними своїх обов'язків; проведення детального інструктажу з кожним новим співробітником, а також проведення з усім персоналом банку регулярних інформаційних заходів з метою навчання і нагадування про необхідність виконання вимог банківської безпеки.

2. Інструктаж та інформаційні заходи для банківських службовців повинен проводитися при прийомі на роботу і періодично під час виконання ними своїх обов'язків. Він включає детальне ознайомлення з банківським законодавством і правилами, посадовими інструкціями. При проведенні інструктажу особлива увага приділяється відповідальності за порушення банківської етики, недотримання вимог нормативних документів, розголошення банківської і державної таємниці. Доцільно проведення перевірки знань банківських службовців і практичні заняття (ігри) з ними з моделювання критичних ситуацій з подальшим розбором подій і відшукуванням найоптимальніших рішень.

3. Дистанційна ідентифікація банківських службовців: кожен працівник банку повинен бути однозначно і швидко ідентифікований у разі виникнення будь-яких проблем. Для ідентифікації використовуються різні способи, наприклад, бейджі з вказівкою прізвища, ім'я, посади працівника; пропуски, посвідчення, індивідуальні проксі-картки, пін-коди для доступу, політика розмежування повноважень і т. ін. Дистанційна ідентифікація банківських службовців сприяє підвищенню їх відповідальності за доручену справу і робить більш жорстким розподіл повноважень.

4. Контроль надійності банківських службовців повинен здійснюватися постійно. Службовці можуть і не здогадуватись про перевірку своєї діяльності службою безпеки банківської установи, або можуть

бути заздалегідь попереджені про документування своєї роботи. Методи і засоби здійснення контролю також можуть бути різноманітні – від звичайної перевірки робочої документації до застосування відеоспостереження та детекторів брехні.

Насамперед потрібно відзначити тенденцію, яка проявляється в Україні за останні роки: використання досягнень сучасних технологій – інтегрованих комплексів безпеки. Це має для банківських установ подвійне значення, оскільки з одного боку, має місце зменшення управлінського та організаційного ризику, а з іншого – оптимізація і підвищення ефективності бізнес-процесів, що може принести додатковий економічний ефект.

На рисунку. представлено алгоритм роботи системи фінансової безпеки банку при виконанні програми «Знай і вчи персонал».

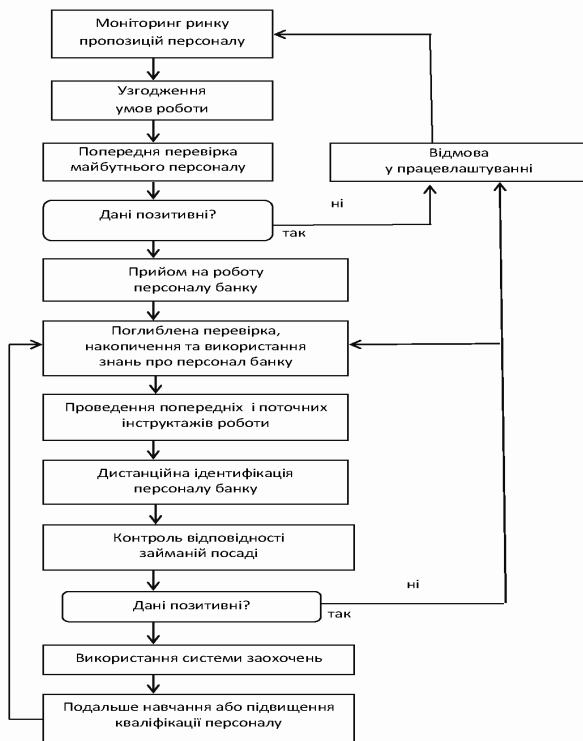


Рис. Алгоритм накопичення та використання даних про персонал

**Висновки.** Отже, можна констатувати, що в сучасній економічній ситуації в умовах світової економічної кризи під час розробки власної системи управління ризиками українські банки повинні використовувати та вдосконалювати міжнародний досвід та інновації у забезпеченні фінансової безпеки. Оскільки персонал і клієнти банку найсуттєвіше впливають на ризикованість банківської діяльності, пропонується створення і накопичення бази знань про клієнтів та персонал банку шляхом універсалізації програми «Знай свого клієнта» та вдосконалення програм з вивчення і підбору персоналу з метою забезпечення фінансової безпеки банку. Заходи щодо зменшення ризикованості банківських операцій повинні здійснюватися постійно, регламент, а правила і порядок їх здійснення повинні періодично переглядатися і при потребі вдосконалюватись.

1. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності / М.І. Зубок. – К.: КНЕУ, 2002.
2. Основи економічної безпеки: підручник / [О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков]. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
3. Computer Crime and Security Survey [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу: <http://www.security.com.ua>.
4. Примостка Л. Економічні ризики в діяльності банків / Л. Примостка // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 17–23.
5. Ющенко В. А. Управління валютними ризиками: навч. посібник / В.А. Ющенко, В.І. Міщенко. – К.: Товариство «Знання». – КОО, 1998.
6. Кравчук В.В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків / В.В. Кравчук // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 121–128.
7. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посібник / [С.О. Дмитров, В.В. Коваленко, А.В. Єжов, О.М. Бережний]; за ред. С.О. Дмитрова, В.В. Коваленко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 336 с.

УДК 343.13

**В.Г. Маргасова,  
А.В. Роговий**

## **ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ІНТЕРЕСІВ**

*Розглянуто теоретичні підходи до забезпечення економічної безпеки регіону на основі врахування існуючих та можливих економічних загроз. Особливу увагу акцентовано на можливостях реалізації економічних переваг регіону як джерела економічних інтересів.*

**Ключові слова:** безпека, регіон, економічна безпека, економічні інтереси, загрози, можливості, державне регулювання.